

Алла Василюк
(Київ, Україна)
ПЕДАГОГІКА

ПРО ДЕЯКІ УМОВИ УСПІШНОСТІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ

Виклики цивілізації, зокрема, згадувані у доповідях Римського Клубу і ЮНЕСКО, ставлять особливі завдання перед усіма системами освіти. Вони вказують на шанси небувалого розвитку особистості та різних соціальних груп, застосування нових інформаційних технологій в освіті, можливість радикального збільшення ефективності навчання. Одночасно сучасна цивілізація спричинює багато екзистенційних, демографічних, екологічних та моральних загроз. Уникнення цих небезпек і якнайкраще використання нових шансів є важливими завданнями для освітніх систем багатьох країн.

У сучасних умовах інтенсифікації різноманітних процесів інформаційного суспільства, де наявні знання швидко втрачають свою актуальність і замінюються новішими, зростає потреба в якісній освіті на всіх її рівнях. Освіта є предметом постійної оцінки (і переважно критичної) у багатьох країнах світу, а також амбітних планів щодо її реформування. Та це не проста справа, і, як підкреслюють політики зі сфери освіти, реформа повинна бути не лише завданням міністерства освіти, а всенародною проблемою, бо вона стосується всіх громадян та безпеки країни, особливо економічної.

В Україні здійснюється перебудова більшої частини системи освіти, її зближення до західноєвропейських зразків. Зміни включають, зокрема, вибір нової освітньо-стратегічної парадигми, розширеного спектру цілей середньої та вищої освіти, нових теоретичних і практичних підходів у підготовці молодшої генерації суспільства ХХІ ст. Істотними напрямками змін стали децентралізація, демократизація та усупільнення освіти. Однак процеси освітньої трансформації відбуваються нелегко. Вагомою перешкодою є, з одного боку, брак досвіду і кращих зразків до запозичення, а з іншого – дошкульні недоліки

освіти, успадковані з попереднього суспільного устрою, недостатнє фінансування, скероване на утримання та розвиток освітніх інституцій, на покращення умов праці вчителів, підвищення їхньої професійної кваліфікації, підготовку нових навчальних програм, методичну допомогу та ін.

У Доповіді для ЮНЕСКО Міжнародної Комісії у справах освіти для ХХІ століття «Освіта: є в ній прихований скарб» зазначається: «Реформи освіти зараз викликають глибокий скептицизм, а результати дуже рідко відповідають очікуванням». Це відбувається тому, що реформатори не завжди формулювали властиву програмну концепцію, співвіднесену з довгостроковими програмами господарської, суспільної та культурної політики. А також не мали чітко окресленого й реального образу шкільництва, недооцінювали ступеню складності освітньої матерії, необхідність відповідних витрат та часу, потрібного для здійснення змін, у тому числі підготовки вчителів, батьків та влади для того, щоб упроваджені зміни були корисні й апробовані в суспільстві. Натомість позитивні результати реформ завжди пов'язані з високим рівнем теоретико-організаційного опрацювання [5].

Отже, будь-яка реформа повинна ґрунтуватися на науковій теоретичній основі, відповідати сукупності об'єктивних закономірностей, притаманних даному етапу еволюції країни. Інакше кажучи, орієнтуватися на оптимальне поєднання поточних та довготривалих національних інтересів.

Реформи належать до таких форм суспільних змін, що починаються із активних дій системного характеру й породжують наступні трансформації відносин в інших сферах. У результаті формується своєрідний реформаторський конгломерат із безліччю прямих і зворотних зв'язків. До того ж, чим більше можливостей є в цього конгломерату для системоутворення, тим більш успішними будуть реформи. Важливо бачити як цілісність реформи, так і окремі її елементи. Якщо реформи починають реалізовуватися безладно й суперечливо, вони будуть значно дорожчими, тривалішими та мало результативними. У дійсності так і буває, коли реформа готується поспішно й малокомпетентними особами, та ще й без залучення теоретиків-спеціалістів.

Системність реформи не є тотожною широті реформаторських дій. Науковці-аналітики стверджують, що реформи будуть успішнішими й результативнішими, якщо значною мірою концентруватимуться на визначеній єдиній цілі, на якій зосереджуватимуться всі зусилля. Натомість, надмірність цілей і бажання реформаторів «перетворити все й відразу» призводять до незначних та навіть сумнівних результатів [2, 4].

Відтак, реформи не терплять багатоцільової орієнтації, суперечливих і недостатньо узгоджених дій у межах досягнення однієї мети. Як зауважує А. Епштейн, при ознайомленні з матеріалами реформування освіти вражає їх наукова некоректність [3]. Автори-реформатори обминають виклад вихідних положень, які визначають рівень цілісності розгляду певного питання, формулювання критеріїв ефективності своїх пропозицій щодо освіти та ін. Досить часто реформа буває антинауковою, коли її автори не володіють сучасною технологією наукового мислення, дають такі рекомендації, при яких прогнозований ефект виявляється істотно меншим від заподіяної шкоди через непередбачувані наслідки. А також і в тих випадках, коли автори реформи через гучні освітні гасла свідомо намагаються заподіяти країні максимальну шкоду або задовольняють інтереси певної верстви населення, або виконують «закордонні рекомендації», нехтуючи найбільш загальними національними інтересами власної країни. (У випадку України прикладом подібних спроб є гіпертрофований розвиток «бізнес-освіти» на шкоду науково-інженерним профілям). Звідси виникає питання: як можна визначити ступінь науковості, недостатність знань або свідомої зради національних інтересів авторами певної реформи, певного закону або рекомендації?

Як указує А. Епштейн, сучасна технологія наукового мислення дає на це питання чітку відповідь: слід розрізняти зовнішній та внутрішній індикатори різноманітних підходів до реформи. Зовнішнім індикатором є наявність або відсутність формулювання критерію ефективності реформи. Автори наукового підходу до освітньої реформи обов'язково формулюють вихідні положення та критерії її ефективності. Натомість, автори антинаукового підходу ніколи їх не

формулюють через своє незнання або замінюють їх нечіткими обіцянками «поліпшення». Внутрішнім індикатором якості реформи передусім виступають прогнози наслідків даної концепції реформування та оцінки рівня відповідності цих наслідків поточним та майбутнім національним інтересам, а також – визначення тих верств суспільства, інтереси яких стоять за тими чи іншими рекомендаціями.

Дослідники реформ розглядають комплекс постулатів реформ, а саме: цілі, засоби, стабільність, ціни, альтернативи, відповідальність, правові гарантії [2]. Коротко їх розглянемо.

Згідно з постулатом цілі, усі реформаторські дії повинні бути підпорядковані загальній меті. А кожна цивілізована реформа має на меті процвітання суспільства.

Постулат засобів. Досягнення будь-якої цілі не обходиться без засобів, інколи «болісних». Однак, цивілізований шлях проведення реформи передбачає, що слід оголосити їх завчасно, закріпити на рівні закону й тим самим відвести загрозу політичних провокацій у напрямі конструктивних дій. Передбачається підготовка інфраструктурних, фінансових та кадрових засобів.

Постулат стабільності. Жодна реформа не повинна стимулювати кризу, вести суспільство від «поганого» до «хорошого» через «жахливе».

Постулат ціни. Кожен реформатор повинен оголосити ціну, яку суспільство має заплатити за зміни. Це – суспільні гарантії того, що реформи досягнуть своєї мети без перевищення її ціни відповідно до результатів. Якщо політика реформ призводить до негативних явищ, то реформаторам потрібно або включати альтернативний варіант реформи, або подавати у відставку.

Постулат альтернатив. У випадку необхідності слід активізувати резервні механізми зміни тактики, тимчасового відступу й перегрупування сил. Реформа повинна бути гнучкою. Альтернатив не може стосуватися лише те, що записано в законах й нормативних актах про конкретні реформаторські дії.

Постулат відповідальності. Реформатори-автори, кому народ довіряє проведення реформ, і реформатори-реалізатори, кому доручає їх проведення,

повинні особисто відповідати за узгодженість проголошених цілей і ціни реформування реальним параметрам життя. Важливість закріплення за окремими керівниками та рівнями влади (центр, регіони) усієї повноти відповідальності за реалізацію реформи, оскільки розпорошеність відповідальності створює умови для постійного й безрезультатного пошуку винних у разі невдач.

Постулат правових гарантій (або постулат легітимності) є однією з найважливіших ознак та головною основою проведення сучасних цивілізованих реформ.

Реформу можна розглядати і в ракурсі дотримання єдиного освітнього простору в межах однієї країни. Такий простір може включати низку вимірів, зокрема:

- ідеологічний (єдина філософія освіти й освітня ідеологія, які визначають принципи й напрями розвитку освіти);
- політичний (єдина освітня політика, яка реалізує ці принципи й напрями в конкретно-історичних умовах);
- правовий (єдина законодавча й нормативно-правова база, яка становить підґрунтя й забезпечує функціонування всіх ланок освітньої системи);
- організаційно-управлінський (єдина організаційна структура освіти та єдина система управління освітою на всіх рівнях, яка скасовує бар'єри між ними);
- змістовий (єдина лінія розгорнення змісту освіти, яка забезпечує його наступність на різних освітніх рівнях);
- інформаційний (єдине інформаційне середовище, єдиний інформаційний простір, що утримує цілісність освітнього простору);
- особистісний (єдиний освітній стандарт, який гарантує рівність освітніх можливостей (соціальних й географічних) при збереженні права на освітній вибір та побудову власної освітньої траєкторії).

Дотримання єдності цих вимірів сприяє успішності освітнього реформування та функціонування освіти в цілому.

У якості критеріїв оцінювання реформ можна розглядати правила

реформування освіти, запропоновані відомим шведським освітнім компаративістом і експертом ЮНЕСКО Т. Хюсеном, зокрема:

1. Реформа має бути інтегральною частиною ширшої програми суспільно-господарської й культурної перебудови країни, тобто становити одну з умов її успіху та ефективності.

2. Потрібно, щоб реформа була концептуально, організаційно, фінансово та кадрово підготовленою у поєднанні з формуванням прихильного ставлення до неї суспільства, особливо вчителів.

3. Засоби для проведення реформи, у тому числі фінансові, кадрові та інфраструктурні, необхідно підготувати заздалегідь із відповідним випередженням у часі, а не напередодні чи в процесі реформування освіти.

4. Раціональна підготовка реформи та її проведення потребують здійснення попередніх досліджень, пов'язаних із соціологічним й психологічним аналізами та економічними розрахунками. Проведення таких досліджень має випереджати освітню реформу, постійно її супроводжувати та слугувати оцінюванню її перебігу й отриманих результатів.

5. Концепція реформи повинна мати цілісний характер, а також – варіативний і перспективний плани. У іншому випадку при кожній зміні міністра освіти започатковуються різні чергові реформи.

Застосування сталих критеріїв до аналізу реформ дає можливість виділити певні тенденції освітнього реформування. Авторкою даної статті їх класифікувала за наступними ознаками: за характером і тривалістю (продовжані, ітеративні, епізодичні); за новизною (наслідувальні/запозичені, інноваційні); які сприяють або гальмують освітні зміни (позитивні, негативні); які передбачають розвиток певних освітніх явищ або процесів (прогностичні).

Розвиток теорії освітніх реформ дозволить краще розуміти внутрішні механізми організації і проведення реформ, стане підґрунтям для їх поглибленого аналізу і розроблення стратегій розвитку освіти в Україні.

Література:

1. Василюк А. В. Реформи шкільної освіти в Польщі : історія й

сучасність : [монографія] / А. В. Василюк. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007.
– 340 с.

2. Теория и практика организации проведения реформ. Сборник трудов Института системного анализа Российской Академии наук / ред. В.Н.Лексин. – Москва: УРСС, 1995. – 112 с.

3. Эпштейн А. С. О критерии эффективности реформы образования в России //Мир образования – образование в мире. – Москва, 2006. – №2. – С. 38-43.

4. Faure E. Uczyć się, aby być. Raport Międzynarodowej Komisji do spraw Rozwoju Edukacji. – Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 1975. – 543 s.

5. Edukacja: jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku /pod red. J. Delorsa. – Warszawa: SOP, 1998. – 271 s.